

HKS 8 Empirekorttelit

Suojelu- ja rauhoituspäätökset

Hyvin säilyneet empirekorttelit ovat osa valtakunnallisesti merkittävää rakennettua kulttuuriympäristöä ja maakunnallisesti arvokasta kulttuuriympäristöä. Rakennusperintörekisterissä ovat Runebergin kotimuseon asuinrakennus, puutarha ja piharakennus sekä kuurojen koulun johtajan asuinrakennus, oppilasrakennus ja koulurakennus. Ne ovat suojeltu asetuksella 480/55. Tunnukset ovat FI.1000000.302654, -.302657, -.302658, -.302649, -.302650, -.302651 ja -.302654.

Maanomistus

Asuinkorttelit ovat yksityisessä omistuksessa. Kaupunki omistaa katualueet ja Borgå Gymnasium koulun. Valtio omistaa Runebergin kotimuseon.

Historia

Vuonna 1843 C.L. Engelin johtamassa intendenttikonttorissa laadittiin Porvoolle asemakaava, jossa koko vanha kaupunki oli suunniteltu purettavaksi ja rakennettavaksi uudelleen ruutukaavan mukaan. Keisari Nikolai I oli vierailut kaupungissa kahta vuotta aiemmin ja toivonut kaupungin rakentamista suurinta mahdollista säännöllisyyttä noudattaen. Engelin laatimassa ruutuasemakaavassa oli kaksi leveää pääkatua puukujanteineen, joiden tarkoitus oli estää palon leviämistä. Asuinkortteleihin tuli rakentaa yksikerroksisia puurakennuksia. Jos haluttiin tehdä kaksikerroksinen rakennus, sen alakerran piti olla kiveä. Korkeammat rakennukset tuli rakentaa kokonaan kivistä. Rannassa oli pääkatujen välillä satama-alue. Uusi suomalainen kirkko oli kaavassa merkitty kaupungin eteläosaan.

Kaupungille lunastettiin Änäsin säterin maat ja kaupungin kasvu suuntautui etelään. Rakentaminen pääsi käyntiin vuoden 1838 palon jälkeen. Kaupunkiin perustettiin uudisrakentamiskomitea, joka toimi vuosina 1841-59.

Porvoon lukion perusti kuningas Fredrik I vuonna 1723, kun lukio siirrettiin Viipurista. Johan Ludvig Runebergin toimiessa lukion rehtorina rakennettiin uusi koulurakennus. E.B. Lohrmannin suunnittelema empiretyylinen koulurakennus vihittiin käyttöön vuonna 1850. Kymnaasin juhlasali ja aula muodostivat merkittävän kulttuuritilan kaupunkiin. Niissä järjestettiin konsertteja ja tanssiaisia. Koulussa on hyvin arvokas vanha kirjasto. Pihapiiriin rakennettiin myös Lohrmannin suunnittelema opettajien asuinrakennus.

J.L. Runebergin muutti vuonna 1852 empirekaupunginosaan asuinrakennukseen, joka oli valmistunut vuonna 1845. Sen suunnittelija oli sittemmin Vaasan lääninarkkitehdiksi noussut C.J.E. Gustavson. Kun Runebergit muuttivat taloon, yläpiha oli pengerretty ja tasattu ja puutarha oli jo rajattu pensasaidoin. Fredrika Runeberg sisusti kodin biedermeierajan mukaisesti ja kehitti kotipuutarhasta gardenesq-tyylin mukaisen. Koti avattiin yleisölle jo kolme vuotta runoilijan kuoleman jälkeen vuonna 1880.

Kortteli 40 on empirekaupunginosaan ainoa eheänä säilynyt kortteli, jonka rakennuskanta on kokonaan empireaikakaudelta. Tyyliään yhtenäiset rakennukset ovat vuosilta 1846 – 1859. Kaksi suunnittelijaa tiedetään, P.Chr. Liebert ja G. Westerberg.

Kortteliin 46 rakennettiin vuonna 1899 C.O. Malmin perustama Porvoon ruotsinkielinen kuurojenkoulu. Koulu, johtajan asuinrakennus ja oppilasasuntolarakennus suunniteltiin Yleisten rakennusten ylihallituksessa, jota johti arkkitehti Theodor Granstedt.

Maiseman kehitys

Uuden kaupunginosan toteutus alkoi eteläosassa, missä aiemmin oli ollut puutarhamaita ja rakennuksia vain muutama. Parissa vuosikymmenessä 1840-60-lukujen aikana rakennettiin yhteensä 58 tonttia. Nikolainkadun ja Aleksanterinkadun puukujanteiden istuttamisesta päätettiin jo vuonna 1854. Kujanneistutukset tehtiin vuonna 1867. Silloisen Vanhan Porvoon osalla ruutukaavaa toteutettiin hitaasti. Viimeinen alun perin Välikadun varrella sijainnut vanha rakennus purettiin vasta 1970-luvulla, jolloin Raatihuoneen katualue suoritettiin. Paikalle rakennettiin betonielementtitalo.

Porvoon Kymnaasin rakennutti valtio 1840-luvulla. Intendenttikonttorin johtaja Ernst Lohrman suunnitteli tyyliltään uusklassisen koulun, jossa keskellä on kaksikerroksinen päärakennus ja sivuilla kaksi yksikerroksista siipirakennusta. Asemakaavan mukaista kirkkoa ei rakennettu, vaan alue oli pitkään viljelykäytössä ja niittynä, jolla järjestettiin tapahtumia. 1900-luvuna alkupuolella siinä järjestettiin valtiollinen maatalousnäyttely ja 1950-luvulla alue rakennettiin puistoksi.

Empirekortteleissa oli säännön mukaisesti rakennuksia kahdella tai kolmella sivulla ja yhdellä sivulla oli pihapuutarha. Tämä jäsenys ja empirearkkitehtuuria edustavat asuin- ja sivurakennukset ovat säilyneet muutamissa kortteleissa.

J.L. Runebergin kotimuseo on tyypillinen 1850-luvun älymystön koti. Huonekalut edustavat myöhäisempireä eli biedermeier-tyyliä. Kodissa on esillä runsaasti aikalaistaiteilijoiden kuten Marcus Larsonin maalauksia sekä oman pojan Walterin veistoksia. Ketunnahkakamarin seinällä on kokoelma isännän käyttämiä metsästysaseita, ja astiakomeron hyllyt täyttyvät posliinista ja valurautaisista keittiövälineistä. Fredrikan huonekasvien kokoelma, niin sanottu ikkunapuutarha, oli aikanaan yksi kaupungin komeimmista. Fredrikan kasveja on jatkuvasti uudistettu pistokkaista, joten museossa on säilynyt harvinaisia 1800-luvun koristekasveja. Asuinrakennukseen osoitteessa Aleksanterinkatu 5 sijoitettiin Walter Runebergin veistoskokoelma vuonna 1961. Kuvanveistäjän lapset lahjoittivat Porvoon kaupungille isänsä kipsiteokset ja mallikappaleet sekä muotteja, valoksia ja työvälineitä. Kokoelmaan on myös myöhemmin lahjoitettu useita teoksia.

Fredrika Runebergin puutarha palveli alkuun enimmäkseen hyötypuutarhana. Fredrika istutti jokaiselle pojalleen nimikko-omenapuun. Koristekasvit saivat entistä enemmän tilaa, kun perhe pieneni eikä kesiä enää vietetty saaristossa. Fredrika rakasti sekä kauneutta, että puutarhan hoitoa. Hän oli jo eläessään tunnettu ja arvostettu puutarhanharrastaja. Hänellä oli kontakteja aikansa puutarhanharrastajiin ja hän tilasi ystävineen siemeniä ja kasveja koti- ja ulkomaita. Fredrikan suunnittelemassa ja hoitamassa pihapuutarhassa hyötykasvit ja koristekasvit muodostivat yhdessä puutarhasommitelman.

Kuurojen koulun kortteliin ryhmiteltiin paviljonkiperiaatteen mukaisesti koulu-, johtajan asunto- ja asuntolarakennukset. Ne rajasivat vankan aidan kanssa pihamaan, jonne muodostettiin pihapuutarha. Puutarhaa jäsensivät istutukset ja polut. Pihalla oli huvimaja ja ulkokuonerakennus. Vuonna 1926 pystytettiin pihalle koulun perustajan C.O. Malmin muistomerkki. Hjalmar Åbergin suunnittelema asuntolarakennus täydensi rakennusryhmää vuonna 1931.

Empirekeskustassa on tapahtunut paljon muutoksia. Sodan aikana tuhoutui muutama kortteli pommituksissa. Vanhojen talojen hävittäminen jatkui myös sodan jälkeen päättäjien hahmotellessa uutta keskustaa. Empirekaupunginosaan rakennettiin 1960-luvulla korkeitakin rakennuksia. Rantakortteleiden betonielementtikerrostaloja varten muutettiin asemakaavoja 1970-luvulla. Eteläisten empirekortteleiden asemakaava uudistettiin suojelunäkökohdat

huomioon ottaen 1980-luvulla. Silloin haluttiin kuitenkin vanhojen rakennusten säilyttämisen lisäksi suuria rakennusoikeuksia. Lisärakentamiseen merkittiin rakennusoikeutta pihapiireihin ja sallittiin korkeampi rakentaminen.

2000-luvun alussa

Säilyneiden empirekortteleiden ja pihapiirien arvostus on kasvanut. Rakennuksia kunnostetaan alkuperäisiä osia kunnioittaen. Ehjänä säilyneeseen kortteliin siirrettiin vuonna 2012 Kaivokadulta empirerakennus vuodelta 1846, jotta korttelin kaikki rakennukset edustaisivat samaa aikaa. Kahdella tontilla on vielä rakennusoikeutta talousrakennukselle tontin takarajalla. Kaupunki on myynyt omistamiaan kiinteistöjä yksityisille asuinkäyttöön. Yksityiset pihapiirit eivät ole auki yleisölle.

Porvoon Kymnaasi, Borgå Gymnasium, on edelleen alkuperäisessä käytössä Porvoon ruotsinkielisen lukion koulurakennuksena. Koulussa järjestetään kulttuuritapahtumia. Vierailevat ryhmät ja tutkijat pääsevät tutustumaan kirjaston aarteisiin, kun asiasta sovitaan etukäteen.

J.L. Runebergin kotimuseo kunnostettiin 2000-luvun alussa kansallisrunoilijan 200-vuotis syntymäpäiväksi. Fredrika Runebergin puutarha entisöitiin pieteetillä 2010-luvulla. Se on säilytetty vanhassa muodossaan, mutta puiden kasvu on muuttanut valo-olosuhteita ja tilavaikutelmaa. Puutarhan viljelykasvilajien kirjo ja kasvikkannat edustavat suureksi osaksi vanhoja 1800-luvun kasvikantoja. Piharakennuksessa on leikkipaikka, jossa lapsille on tarjolla entisaikojen puuhia. Kotimuseo on yleisölle auki ympäri vuoden ja pihapuutarhaan voi tutustua kesällä. Viereisillä katualueilla on tehty kunnostustöitä, joissa on säilytetty jalkakäytävän alkuperäinen mukulakiveys ja vanha puukujanne.

Kuurojen koulu on muutettu asuinkäyttöön ja sen pihapiiriin on rakennettu pienkerrostaloja 2010-luvulla. Vanhojen rakennusten välinen piha ja muistomerkki on osittain säilytetty. Uudet kolmikerrosiset rakennukset rajaavat pihapiiriä umpikorttelin tapaan. Pihan keskelle rakennettiin pysäköintilaitos, joka on osittain maanalainen.

Eriyiset arvot

Empirekortteleissa on säilynyt useita asuinrakennuksia ja sivurakennuksia lähes alkuperäisessä asussaan. Niihin liittyy merkittäviä rakennustaiteellisia arvoja. Nämä arvot ovat kiinnittyneet rakennuksiin, niiden yksityiskohtiin ja alkuperäisiin materiaaleihin. Runebergin kotimuseolla on säilytetty koko interiööri ja pihapuutarha. Kuurojen koulun entisessä koulutalossa arvokkaimpia osia ovat sisäänkäynnin järjestely kuisteineen, hallitila uuneineen, keskikäytävä ja luokkahuoneet. Johtajan asunnossa ja asuntolarakennuksessa huonetilajako ja kiinteän sisustuksen osat ovat arvokkaita.

Kymnaasiin ja Runebergin kotimuseoon liittyy merkittäviä kulttuuriperintöarvoja ja sosiaalisia arvoja. Niiden yhteydessä elää 1800-luvulla kehittyneitä vuosittaisia juhlaperinteitä. Runebergin kirjallisuuspalkinnon jakaminen ja kansallisrunoilijan syntymäpäivä nimikkoleivonnaisineen ovat osa kansallista henkistä kulttuuriperintöä ja perinteitä, joiden synty- ja kotipaikka ovat Runebergin kotimuseolla ja Borgå Gymnasiumilla. Katutilan vanhat lehmukset ja muhurainen mukulakiveys muodostavat aidon kehyksen museolle.

Uhkatekijät, herkkyys ja mahdollisuudet

Vanhat rakennukset ovat asemakaavalla suojeltuja ja niitä koskevissa uudistus ja muutostöissä kiinnitetään rakennusvalvonnassa erityistä huomiota alkuperäisten piirteiden

säilyttämiseen. Asemakaavan mukainen talousrakennusten uudisrakentaminen muodostaa pihapiirien säilymiselle pienen uhan, jollei uudisrakentamisen rakennustapaa ja mitoitusta soviteta huolellisesti vanhaan. Palovaara uhka on aina tulisijallisissa puurakennuksissa. Sen vuoksi ovat hormit ja uunit pidettävä hyvässä kunnossa.

Runebergin kotimuseon ja pihapuutarhan säilyminen edellyttävät hyvää hoitoa. Henkisen kulttuuriperinnön ja perinteiden jatkuminen edellyttää museotoiminnan jatkuvuutta. Harvinaiset kokoelmat sisältävät arkoja ja elollisia materiaaleja, joiden ylläpito edellyttää erityistä ammattitaitoa ja kasvien perinteistä talvisäilytystä. Puutarhan monimuotoisuuden ylläpito edellyttää lisäksi valo- ja kasvuolosuhteiden säilymistä. Tätä uhkaavat mahdollisesti naapuripuutarhoihin kasvavat suuret puut.

Katutilassa tapahtuvat kaivuutyöt ja liikenteen aiheuttama kuormitus heikentävät vanhojen katupuiden elinvoimaa. Kujanteen vanhojen puiden poistaminen ja uusiminen nuorilla taimilla on jossain vaiheessa väistämätöntä ja tulee heikentämään katutilan vanhakantaista tunnelmaa. Aleksanterinkadun ylitys museon kohdalla on jalankulkijoille jossain määrin vaarallinen. Vanha mukulakivetty jalkakäytävän pinta on esteettömän kulun kannalta vähän hankala. Toisaalta se lisää kävelijöiden turvallisuutta, sillä se hidastaa pyöräilijöiden ajonopeutta museon portin kohdalla. Runeberginkadun asfalttipintojen alla on luultavasti säilynyt vanhaa mukulakiveystä, jota on ehkä mahdollista palauttaa kadun pinnaksi.

Asemakaava

Borgå Gymnasiumin koulurakennus on asemakaavassa suojeltu ja opetustoimintaa palveleva. Kuurojen koulu on muutettu asuinkäyttöön, mutta rakennukset on suojeltu kaupunkikuvallisin perustein. Asemakaavassa on suojelumääräyksiä myös joistakin sisätiloista. Vanhan asuinkorttelin asemakaavassa on merkitty suojeltaviksi asuin- ja talousrakennukset sekä osa katujen jalkakäytävien pinnoitteista. Rakennusten käyttötarkoituksena on asumisen lisäksi mahdollista museo-, päiväkoti-, opetus- ja näyttelytoiminta. Runebergin kotimuseo on asemakaavassa museorakennus.

Käyttösuunnitelma ja rajoitukset

Borgå Gymnasiumin koulurakennus säilyy koulukäytössä ja Runebergin kotimuseo museokäytössä.

Korttelin asuinrakennukset ovat yksityisomistuksessa ja niiden käyttö on asemakaavan mukaista. Vanha asuinrakennus, jossa Walter Runebergin veistoskokoelma nykyisin sijaitsee, voidaan säilyttää museokäytössä tai mahdollisesti palauttaa asuinkäyttöön.

Hoidon tavoitteet

Katupuiden, museon ikkunapuutahnan ja museopuutarhan hoidon tavoitteena on säilyttää autenttinen miljöö ja kasvikoelmien arvokas lajisto.